

This article outlines reasons unpopularity modern works of literature among Ukrainians. There are mentioned names of modern Ukrainians translators as well as names of works which have been released in last several 4 years.

Keywords: literary translation, Bulgarian literature, Slavic literatures Ukrainian literature, modern translation of Bulgarian literature.

УДК 821.111:821.163.41.091

<http://doi.org/10.15407/np.54.058>

Марина Гоголя,
канд. філол. наук, Україна,
Київ

УКРАЇНА 1933 року У ТВОРАХ АРТУРА КЕСТЛЕРА І ДАНИЛА КІША

Основне питання дослідження – чи можемо ми щось дізнатися про Голодомор з оповідання про Київ у 1933 році «Механічні леви» авторства сербського письменника Данила Кіша, а якщо так, то за якими ознаками і чому про це написано так завуальовано. У доповіді проведено паралелі даного оповідання з «Автобіографією» британського письменника Артура Кестлера як одним з фактографічних і філософських джерел для творення збірки «Гробниця для Бориса Давидовича». Увагу приділено авторському сприйняттю України у ситуації російської домінації. Також аналізується проблема хронологічної помилки у псевдодокументальному за жанром оповіданні Данила Кіша. Досліджено образ Києва у «Механічних левах».

Ключові слова: Голодомор, Україна, псевдодокумент, рецепція.

Одними з джерел для створення сербським письменником Данилом Кішем оповідань про СРСР – збірки «Гробниця для Бориса Давидовича» (1976) були автобіографічні, художні та

філософські твори британського літератора Артура Кестлера. Використовуючи його концепцію «йог і комісар», описану в однойменному есеї та обгрунтовану в «Автобіографії», у своїй книзі оповідань Кіш головними героями зображує саме «комісарів». «Особистості з «Гробниці для Бориса Давидовича» – усі комісари (користуючись кестлерівською дихотомією)» – твердить автор у своїй книзі «Урок анатомії» [4, с. 53]. В одному з останніх своїх оповідань «А і Б» Кіш згадує про кестлерівське «океанічне почуття», описане британцем в «Автобіографії». Таким чином, можна ствердити, що Кіш був знайомий з «Автобіографією» (1952), «Ніччю ополудні» (1940) та «Йогом і комісаром» (1945) Кестлера і запозичував окремі ідеї з цих книг для власної творчості.

Оскільки у даній публікації йтиметься про українські відлуння у творчості обох літераторів, то розглянемо ті твори, де українські реалії були у центрі оповіді. У випадку Кіша центральним для українського дискурсу є оповідання «Механічні леви» зі згадуваної вже збірки «Гробниця для Бориса Давидовича», хоча й інші її твори, крім «Псів і книжок» містять властиві для сталінських часів і дотичні до України явища, персоналії та топоніми. Фактажем українських реалій сповнена «Автобіографія» Кестлера, де той описує свою подорож до Харкова. Цікавим об'єднавчим компонентом для обох книг є фіксація одного і того ж історичного відрізка – трагічного 1933 року, коли від штучного голоду гинули мільйони українських селян. Кестлер як очевидець пише про злиденне життя у Харкові, де він жив короткий час, та про побачене під час подорожі потягом: «Більшість пасажирів у потязі була росіянами <...>. Потяг, пихкаючи, волочився українським степом і часто зупинявся. На кожній станції стояв натовп обірваних селян, які простягали нам одяг та ікони, випрошуючи взамін трохи хліба. Жінки підіймали до вікон вагонів дітей – жалюгідних, страшних, руки і ноги як палички, животи роздуті, великі неживі голови на тонких шиях. Сам того не підозрюючи, я опинився в епіцентрі голоду 1932–1933 років, який спустошив цілі області і забрав кілька мільйонів життів. Тепер жахи цього періоду є офіційно визнаними, а тоді їх приховували від усього світу. Споглядаючи те, що відбувалося на

станціях, я почав здогадуватися, що сталася якась катастрофа, але не мав жодного поняття ні про її причини, ані про її масштаби. Російські попутники пояснили нам, що ці нещасні – «кулаки», багаті селяни, які чинили спротив колективізації землі. Тож довелося зігнати їх з наділів, бо не було іншого виходу» [1].

В основу свого оповідання Кіш покладає реальну подію, про яку довідався з історичних джерел – подорож французького дипломата Едуарда Ерріо до Києва, що теж припадає на 1933 рік (серпень), хоча у творі Кіша ця подія чомусь відбувається в листопаді 1934 року. Кіш описує тільки один епізод із тривалої поїздки Ерріо – його ревізійний візит до храму Софії Київської задля перевірки стану релігійної свободи в СРСР. Насправді головною метою Ерріо були відвідини українських сіл заради підтвердження чи спростування чуток про Голодомор, що ширилися Європою. З такою ж ціллю у першій половині 30-х до радянської України приїздили Герберт Веллс, Волтер Дюранті, Гарет Джонс, Малкольм Метгерідж та інші політичні і громадські діячі, журналісти. Перші два, як і Ерріо, допомогли радянській владі ошукати світ, два останні – розповісти правду про Голодомор, яка, зрештою, перемогла.

Ерріо, через чутки про голод, крім великих російських міст, вирушає й до українських. Але чому Кіш у своєму художньому оповіданні пише, що це сталося на рік пізніше? Для пояснення цієї невідповідності можна покликатися на жанрову природу самої збірки «Гробниця для Бориса Давидовича», що складається з так званих псевдодокументальних оповідань, в основу яких покладені правдиві й несправжні джерела: документи, історичні книги, свідчення. Отож, хронологічну похибку можна було пояснити художнім підходом автора, натомість у книзі «Урок анатомії», де Кіш, обороняючись перед критиками і пояснюючи, як і чому використовував ті чи інші методи у своїх творах, у пасажі про «Механічні леви» зазначає: «Другий візит Ерріо до Росії, описаний в оповіданні, припадає на 1934 рік» [4, с. 110]. Перший, як відомо, відбувся 1922 року. Отож, здається, сербський письменник помилився в датах не навмисне.

Разом із тим, варто звернути увагу на те, для кого Кіш писав «Гробницю для Бориса Давидовича». В одному з інтерв'ю

письменник зізнається, що ідея створити цю книгу прийшла після спілкування з французькими лівими інтелектуалами, яким сербський письменник закидав довіру радянській пропаганді, їхні «наївні мрії» про СРСР як «новий, кращий світ» [3, s. 71]. Відтак, письменника цікавила не українська історія як така, а радянська як російська. Українська ж минувшина сприймалась як частина російської, натомість незручна для російської історіографії трагедія Голодомору торкнулася українців, але майже оминула росіян, тож із кількох причин не вважалася суттєвою.

І в «Автобіографії» Кестлера, і в оповіданні Кіша трапляються обмовки про українські міста та історичних діячів як російських, що ще раз підтверджує: авторами, як і знайомими Кішеві французькими інтелектуалами Україна бачилася регіоном Росії. «Я поїхав з Росії в кінці літа 1933 року <...>. Останні дні в Радянському Союзі, як і перші, я провів у Харкові» [1] – пише Кестлер. «Наслідки другої подорожі Еррію до Росії мають історичне значення і, як такі, знаходяться поза межами інтересів нашої оповіді» [2, с. 172] – пише наприкінці свого оповідання «Механічні леви» Кіш, створеного так, щоб «матеріал цілого роману вмістився в одне оповідання [3, s. 100]»; щоб якнайстишліше і, водночас, найдохідливіше розповісти своїй аудиторії саме про Росію.

Разом з тим, що ми можемо дізнатися з цього оповідання про Україну? Вона є центром сталінських репресій і таке поводження з людьми, зі слів оповідача, починає свою традицію ще з часів Київської Русі. Постать Володимира Великого синхронна з постаттю Сталіна: примха першого – охрестити свій народ ціною багатьох жертв стоїть в одному ряду з численними примхами Сталіна, серед яких – колективізація та нищення голодом селян, репресії проти інтелігенції, переслідування інакодумців. Князівська забаганка – влаштовувати цирк у Божому домі така ж варварська, як і комуністична – зробити з храму пивоварню. Авторитет князя, як і Сталіна, стоїть на «фанатизмі віруючих у тиранію» [2, с. 163]. Киян, які під час татаро-монгольської навали переховуються у храмі Софії Київської, вбиває його ж склепіння, а революціонерів – партія, яку вони створили. Крім цих історичних паралелей, Київ «Механічних левів» представлений

людьми, архітектурою і минулим: партійною номенклатурою, що складається з представників різних національностей; старим сакральним центром, чужим і невідповідним для головних героїв, яким органічніший тісний простір кабінетів і квартир, відповідний обмеженій свободі екзистенції, мислення.

Разом із тим, деякі епізоди «Механічних левів», співзвучні з побаченим Кестлером і дозволяють між рядками прочитати ще щось про Україну 1933 року. Так, біля Софії Київської Ерріо зустрічає жебраків, яких зневажливо називає «химерною фауною старої Росії», «російськими босяками та юродивими» [2, с. 171]. Чи ж ці «юродиви» часом не є такими ж українськими селянами, яких зустрічав Кестлер на харківському ринку, що намагались у великих містах врятуватись від голоду? У потязі з Києва Ерріо «відклав книжку і задивився знову на те, що називав меланхолією російського пейзажу» [2, с. 172]. Що він узагальнено назвав «меланхолією російського пейзажу»? В «Автобіографії» Кестлер зізнається, що його сприйняття побачених на українських вокзалах пухлих від голоду людей відрізнялося від того, яке він мав на момент написання книги. «Жорстокий тиск реальності на ілюзію я зустрів так, як це належить віруючому, – так, я був дечим вражений, ошелешений, але амортизатори, напрацьовані завдяки партійному вишколу, тут же ввімкнулися і пом'якшили шок. Я мав очі, щоб бачити, але мав і розум, щоб діалектично пояснити побачене. «Внутрішній цензор» – набагато надійніший, ніж усі призначені згори наглядачі» [1]. Отож, на що дивився, але чого не зміг побачити з вікна потягу Ерріо? Чи не те ж, що і Кестлер?

Список використаних джерел

1. *Кестлер А.* Автобіографія : фрагменти книги [Електронний ресурс] // Артур Кестлер; перевод с английского и вступление Л. Сумм. – Журнальний зал: сайт. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/inostran/2002/7/kest.html>
2. *Киш Д.* *Книга любові і смерті* : трикнижжя оповідань / Данило Киш ; з серб. перекл. Алла Татаренко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2008. – 300 с.
3. *Kiś D.* *Życie, literatura / Danilo Kiś ; wybór i przekład – Danuta Cirilić-Straszyńska ; posłowie – Mirjana Miočinović.* – Izabelin : Świat literacki, 1999. – 214 s.

4. *Kiš D. Čas anatomije / Danilo Kiš. – Zagreb : Globus ; Beograd : Prosveta ; Ljubljana : Delo, 1983. – 341 str.*

References

1. Kestler A. Avtobiografija : fragm'enty knigi [Elektronnyj resurs] // Artur Kestler ; p'er'evod s anglijskogo i vstupil'enije L. Summ. – Zhurnal'nyj zal : sajt. – R'ezhym dostupa : <http://magazines.russ.ru/inostran/2002/7/kest.html>

2. Kish D. Knyha l'ubovi i smerti : Tryknyzhzh'a opovidan' / Danylo Kish ; z serb. perekl. Alla Tatarenko. – L'viv : LA „Piramida“, 2008. – 300 s.

3. Kiš D. Życie, literatura / Danilo Kiš ; wybór i przekład – Danuta Ciriłiś-Straszyńska ; posłowie – Mirjana Miočinić. – Izabelin : Świat literacki, 1999. – 214 s.

4. *Kiš D. Čas anatomije / Danilo Kiš. – Zagreb : Globus ; Beograd : Prosveta ; Ljubljana : Delo, 1983. – 341 str.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.2018.

Marina Gogulya,
Cand. filol. sciences
Ukraine, Kyiv

Ukraine 1933 in the works of Artur Kustler and Daniel Kish

The main question in this research is may we know something about Holodomor in the short story about Kyiv in 1933 «The Mechanical Lions» by Serbian writer Danilo Kiš and if so which features show it and why is it written so covertly about. It was drawn the parallels between this short story and «Autobiography» by British writer Arthur Koestler as one of the factographic and philosophical sources for creation the collection «The Tomb for Boris Davidović» by Danilo Kiš. The attention is given for the author's reception of Ukraine in the situation of Russian domination. Also the problem of chronological mistake in quasi-documentary story by Danilo Kiš is analyzed. The character of Kyiv in «The Mechanical Lions» is researched.

Keywords: Holodomor, Ukraine, quasi-document, reception.